

VÝJEZDNÍ ZPRÁVA

CREATING KNOWLEDGE 2024

Think before you click: responsibility in the digital information landscape

5. 6. – 7. 6. 2024

University of Helsinki, Finsko

Vojtěch Velísek

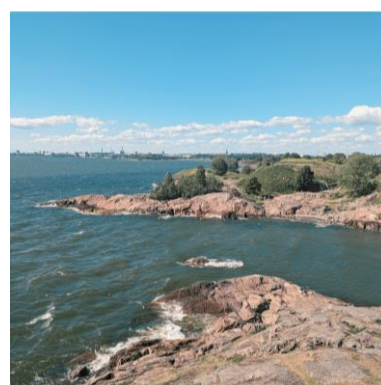
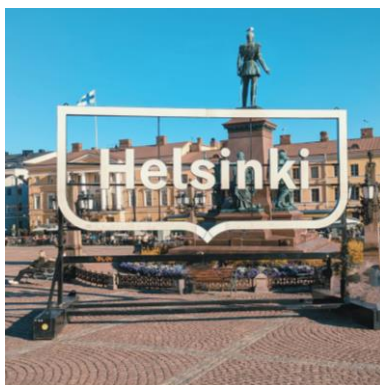
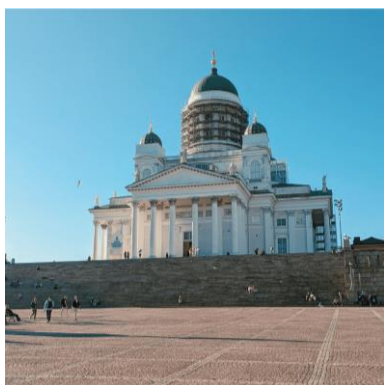
Ústřední knihovna
Přírodovědecké fakulty
Masarykovy Univerzity

24. 6. 2024

Cesta na sever

Pod hlavičkou [NordINFOLIT](#), skandinávské sítě knihoven a institucí, které se věnují informačnímu vzdělávání v univerzitním prostředí, se uskutečnil v pořadí již jedenáctý ročník konference [Creating Knowledge](#). Po norském, covidovém ročníku, který probíhal online, se hostování ujalo Finsko, a to především knihovníci z [Helsinki University Library](#). Zastřešujícím tématem konference byla myšlenka *Think Before You Click: Responsibility in the Digital Information Landscape*. V prvním týdnu června se tak na akademické půdě Helsinské univerzity sešla zapálená skupina dvouset knihovníků především ze skandinávských zemí, ale také například z Německa, Nizozemí, Slovenska a České republiky.

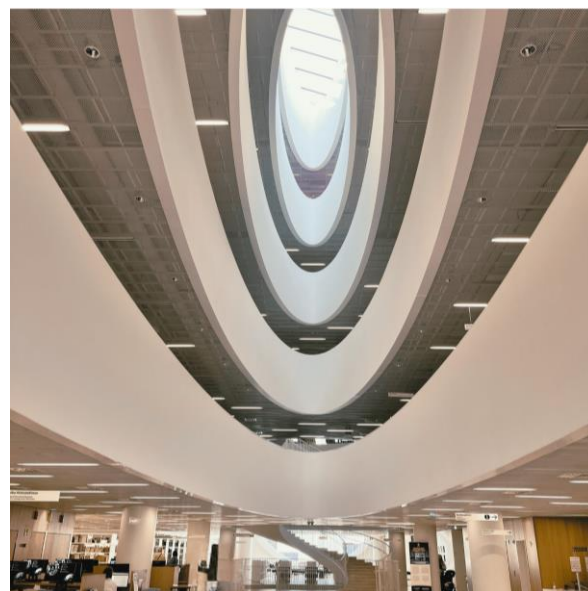
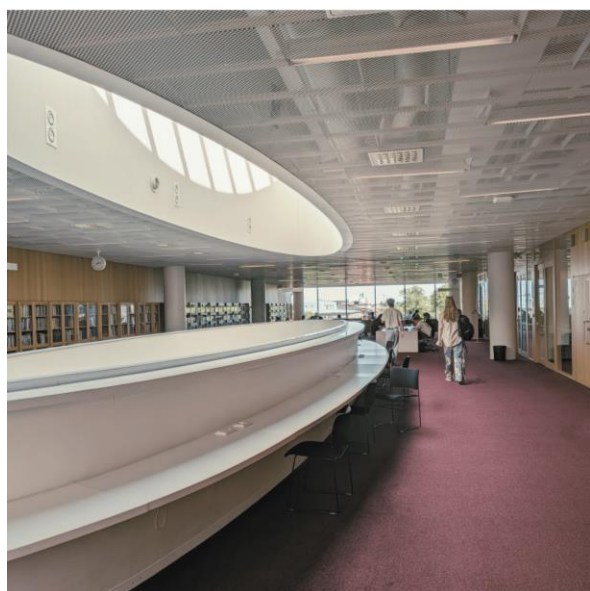
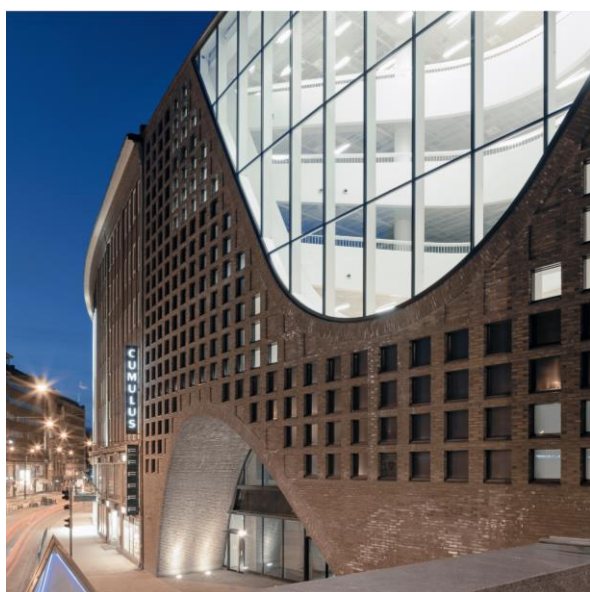
Hlavní program sestával ze tří klíčových přednášek, které kroužily kolem zmiňovaného tématu konference, byť se mu nevěnovaly zcela; dále pak ze čtyřiceti krátkých přednášek rámovaných do souvisejících bloků s rozličným zaměřením na informační vzdělávání, devíti workshopů s tématy jako umělá inteligence, dezinformace či tvorba kompetenčních rámců a v neposlední řadě čtyř seminářů nad zkušeností s učením.

Ačkoli jsem se konference účastnil pouze pasivně jako posluchač, jel jsem na ni s širokou pracovní agendou – od potřeby zjistit, jaké jsou aktuální trendy v univerzitním informačním vzdělávání, přes hledání praktického řešení rámce informačního vzdělávání, který v současné době v domovské knihovně řešíme, až po zvědavost v otázkách, jakým problémům jednotlivé knihovny čelí a jaké jsou výhledově jejich plány do budoucna.

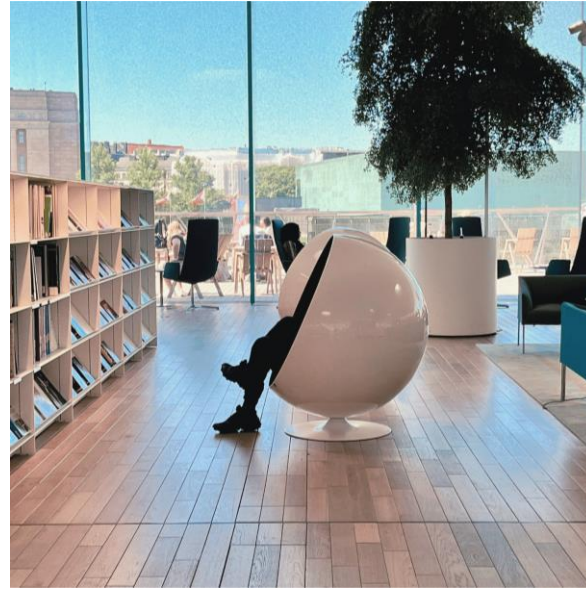
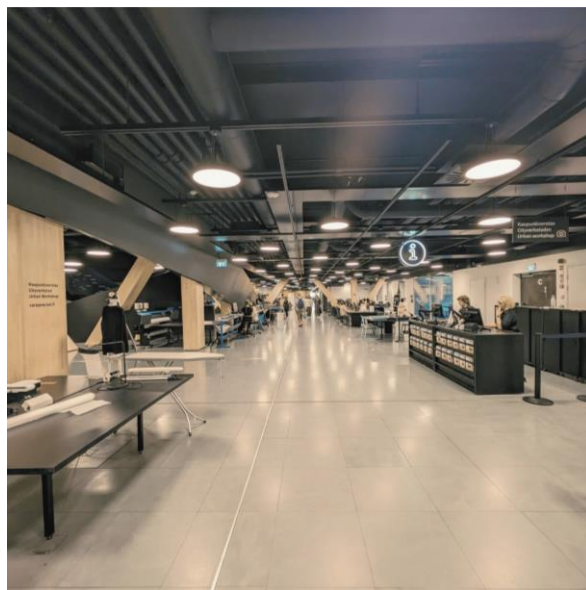
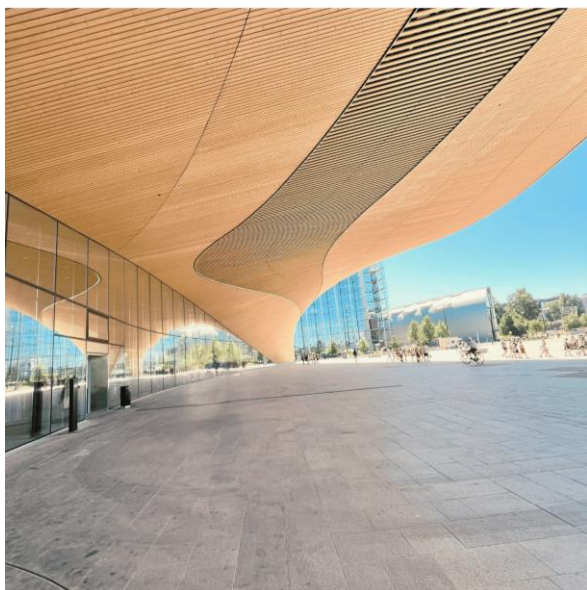
Návštěva knihoven

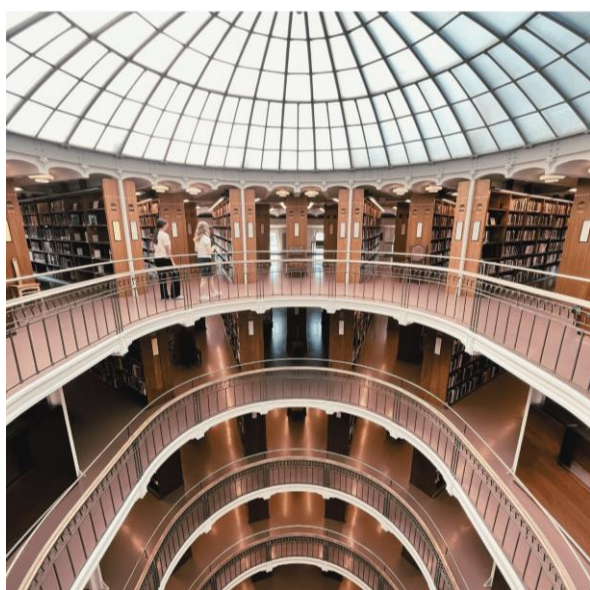
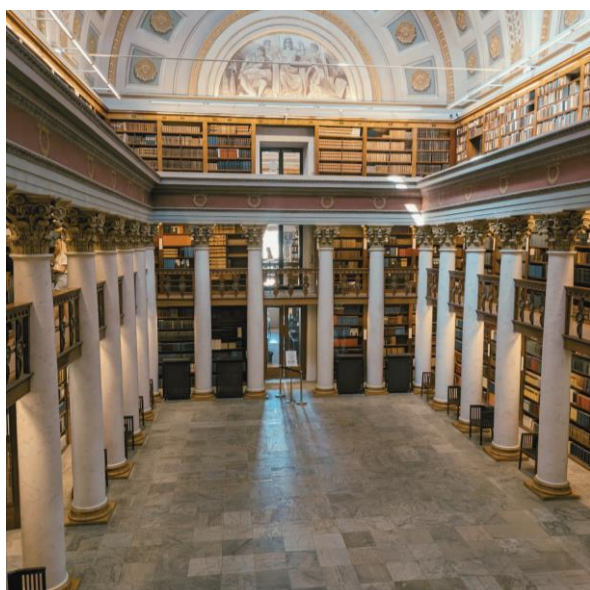
Vedle hlavního programu byly pro účastníky připraveny také doprovodné prohlídky po vybraných helsinských knihovnách. Komentované prohlídky jsem se zúčastnil na [Helsinki University Library](#) – moderní, [architektonicky oceněná knihovna](#), je zastřešující pro mnohé obory univerzity (ačkoli knihovna jako instituce má po Helsinkách další oborové pobočky). V tomto ohledu byl zajímavý, ale nezáviděníhodný fakt, že knihovna přebrala po svých dílčích historických předchůdcích nejen fond s více jak milionem knih, ale také jejich třídění – v knihovně tak používají několik různých systémů. Vedle architektury a designu bych v knihovně vyzdvihl otevřený, ovšem tichý společný prostor, který byl velmi umně členěn na různé, vzájemně se nerušící zóny, několik typů hlasitých studoven (nehledě na tzv. *learning centre*, což je prostor mimo knihovnu určen pouze k potřebě studia) a automatizované systémy pro vracení a půjčování knih, a to i těch ze skladů.

Ve vlastní režii jsem navštívil velmi populární [Helsinki Central Library Oodi](#), světovou knihovnu roku 2019. Více než o knihovnu se jedná o komunitní centrum, ve kterém se scházejí uživatelé s nejrůznějšími požadavky a zájmy. Přízemí patří automatizovanému půjčování a vracení knih, informačním službám a bistro. Druhé patro je koncipováno jako *makerspace* s velmi bohatou škálou vyžití – velkoformátový tisk, 3D tisk, šicí, audi-ál ní i vizuální dílny, prostory pro volnou zábavu, ale také individuální a týmové studovny. Třetí patro je plně určeno knihovnictví ve své podstatě – příjemný otevřený prostor s nízkými regály pro knihy, mezi kterými projíždí automatizovaní roboti (aneb *future is here*). Vedle toho se ale v patře nachází také kavárna, venkovní terasa a dětské oddělení nejen s knihami, ale především hracím zákoutím – to vše v neuvěřitelném tichu, které je zajištěno díky promyšlené stropní konstrukci pohlcující hluk. V konečném důsledku se jedná o velmi fluidní prostor, kde se mísí nové trendy s klasickými službami knihovny.

Třetí navštívenou knihovnou byla [The National Library of Finland](#), která jakožto sídlící v historické budově, byla velmi hezkým protipólem moderních budov předešlých knihoven¹, což ale neznamená, že by zaostávala v poskytování služeb – knihovna nabízí [mnoho různorodých služeb](#) pro organizace, čtenáře i výzkumníky. Pod Národní knihovnu také spadá právo povinného výtisku, Meze fondy, kterou jsou zde vedeny, patří fondy humanitních věd, historických rukopisů a knih, slovanský fond, obsahující literaturu vztahující se k východní Evropě, a také národní zvukový archiv.

---

¹ Bylo více než zajímavé sledovat existenci knihovního turismu – jak v Oodi, tak v Národní knihovně se vyskytovalo, vedle uživatelů knihovny, také velké množství turistů na prohlídkách.

Hlavní přednášky

Jak již bylo řečeno, na konferenci zazněly tři klíčové přednášky, konkrétně na témata umělé inteligence, neurovědy a dezinformací. Všechny tři byly spíše shrnující, obecné, nicméně rád bych se podělil o několik poznámek.

První přednášku *The tide, not the waves: AI education for novice learners* v úvodní den vedli **Matti Tedre** a **Henriikka Vartiainen**, oba z University of Eastern Finland. V první části přednášky byly důležité čtyři zmínky: 1) to, co uživatelé chápou jako AI, je pouze vrchol pomyslného algoritmického ledovce 2) AI svým výpočetním potenciálem vytváří predikce, které překonávají expertízy odborníků, nicméně je zároveň velmi chybová, a protože nevíme, jak ona sama predikce funguje, nejsme s to ji epistemologicky vysvětlit; 3) upozornění na předsudečnost vstupních dat, což je z mého pohledu stále málo diskutované téma v oblasti AI; 4) umělá inteligence je stále pouze nástroj v rukou uživatelů, jinými slovy tím, co do AI vkládáme jako vstup, i to, co po ní chceme (prompt), je stále v rukou uživatelů. Druhá část se věnovala otázce, jak učit o umělé inteligenci především nejmladší generace studentů. Byla představena, již fungující, koncepce tří workshopů – první věnovaný tomu, jak AI funguje a z čeho se skládá, druhý o tom, jak AI ovlivňuje uživatele, ale také jak ji uživatel může využít, a třetí o dopadech a nebezpečí umělé inteligence. Celá výuka je pak založena na designu řízeném daty a interaktivním zapojení generace, pro kterou použití AI bude zřejmě více a více přirozené.

Druhou přednášku pronesla **Minna Huotilainen** z University of Helsinki na téma *Human Brains in the Digital Information Landscape – Neuroscience of Learning and Attention*. Huotilainen se zabývala vztahem paměti, procesy učení a vlivem okolí. Bylo zajímavé například slyšet, že vědci si stále nejsou jisti, jakým způsobem se nové informace v mozku vážou na informace získané v minulosti, nebo že nedokončení úkolů přímo ovlivňuje pamatování si a dokončování úkolů následujících (tento jev je pojmenován Zeigarnik efekt)². Od kognitivní vědkyně bylo také důležité slyšet vyjádření, kolem kterého se vyskytuje mnoho osobních názorů, totiž že multitasking neexistuje. Mozek se svou pracovní pamětí sice dokáže zpracovávat více informací najednou, pro svou omezenou kapacitu ale po krátké době myšlenky vypouští, resp. překrývá jinými. A právě úspěšný přenos informací (tj. proces učení analogicky k *well-being* pojmenovaný jako *well-learning*) z pracovní paměti do té dlouhodobé je podle Huotilainen podmíněn vlivem okolí. Dokládala přitom studie³ o tom, že nejen spánek, ale také pohyb, jídlo či hudba, obecně pak *well-being*, pozitivně podporují přenos a ukládání informací do paměti a následné transformaci do paměti dlouhodobé. Domnívám se, že pro mnohé posluchače byly informace z přednášky poněkud intuitivní, že sami podobné zkušenosti mají, nicméně je otázkou, do jaké míry si toho jsou vědomi ve své každodennosti.

² Více o tomto jevu -[Why You Feel the Zeigarnik Effect](#)

³ Vedle studií byl zajímavý také praktický poznatek o tom, že i zadavatelé úloh by měli myslet na vykonavatele a nezadávat termín splnění například na neděli, ale spíše na pátek, neboť z povahy odkládání věcí pak například student pracuje na úkolu přes víkend, čímž přichází o čas na regeneraci.

Poslední hlavní přednáška od [Siim Kumpas](#) z European External Action Service s názvem *Creating knowledge: from problematic content to manipulative behaviour*⁴ se věnovala dezinformacím a jejich pojetí na vyšší institucionální úrovni. Po obecném úvodu o dezinformacích, které podle Kumpase nejsou nebezpečné jen samy o sobě, ale nebezpečí pramení z toho, že kolem sebe vytváří celý ekosystém, na jehož jednotlivé aspekty by se mělo zaměřovat při potírání dezinformací. Jedním z příkladů uvažování o dezinformaci byla metoda ABCDE⁵, která postupně klade otázky – jací aktéři kolem dezinformace vystupují, jaké události jsou pojaty, jaký typ obsahu byl vytvořen či jaký a na koho má dezinformace dopad. Byl také představen koncept [FIMI](#), se kterým se pracuje na evropské institucionální úrovni. V boji proti dezinformacím byly navrženy jakési okruhy postupnosti: 1) Povědomí o situaci 2) Budování odolnosti, 3) Narušení a regulatorní reakce, 4) Diplomatická odpověď. S návazností byly představeny projekty jako [EUvsDiSiNFO](#)⁶ nebo diplomatické dokumenty [Code of Practice on Disinformation](#) či [Digital Services Act](#).

⁴ Původní název přednášky: *Shifting the Paradigm - Addressing Manipulative Behaviour Instead of Problematic Content*

⁵ Více informací o [The ABCDE Framework](#).

⁶ Podobné projekty máme také v tuzemsku, ať už je to [Demagog](#) nebo [Čeští elfové](#).

Multum in parvo

Jak jsem zmiňoval výše, konferenční dny byly naplněny krátkými příspěvky (*short papers*) workshopy, a sdílením pedagogických zkušeností (*teechmeet*). Obecně šlo u všech vystoupení o představení knihovny, ze které prezentující přicházel a následně především osídlení zkušeností z praxe. Tematicky se příspěvky točily kolem umělé inteligence, představování projektů implementace informačního vzdělávání a sdílení dobré praxe. A právě na poslední dvě zmíněné jsem se orientoval při výběru bloků. Z celé šíře přednášek⁷ bych rád zmínil body, které mě nejvíce zaujaly.

- Poskytování služby „projekt na klíč“, kdy knihovníci jsou průvodci výzkumného projektu od počátečního vymezení problému až po finální zpracování. Nemohou samozřejmě nahradit oborové supervizory, ale mohou poskytnout rámcové návody, a usnadnit tak celý proces průchodu výzkumným projektem. (SP1)⁸
- Různorodé pojetí procházení informačním vzděláváním na univerzitě poukazuje na širší možnosti, jak tuto problematiku uchopit. Nedá se pak vyhodnotit, který rámec je ten nejlepší, lze ovšem přebírat fungující věci a na základě zkušeností jiných se vyvarovat kritickým místům. (SP1, SP2, SP9, SP14)
- Informační vzdělávání by mělo být pro studenty co nejvíce flexibilní a měl by být vizualizovaný celý postup. (SP2)
- Pro motivaci a zprůkaznění dosažení určitého stupně informačního vzdělání lze využít odznaky tzn. EduBadges. Ty jsou jakýmsi důkazem o absolvování a zakončení jednotlivých stupňů informačního vzdělávání. Problém spočívá v tom, že odznaky nejsou zakotveny ve vzdělávací administrativě, takže prakticky nic neznamenají. (SP2)
- Knihovny mohou pomoci s modelováním problémů skrze beletrii a její postupy, podobně jako skrze hraní rolí – namyslí se potenciální situace, kterou pak studenti řeší; příklady byly především z oblasti science fiction. Například jakým způsobem by bylo možné přežít na Marsu na základě knihy *Marťan*. (SP3)

---

⁷ Přehled všech navštívených vystoupení viz [příloha](#).

⁸ Zkratka SP označuje tzv. short paper, číslo za ní pak číslo příspěvku uvedené v přehledu navštívených vystoupení.

- Stále silnější roli hraje osobní konzultace knihovníka se studentem. Vzniká tak nejen možnost výše zmíněné flexibility a možnosti jít více do detailů, ale také osobní vztah studenta s knihovníkem. (SP1, SP4)
- Klíčovou roli při rozvoji informačního vzdělávání hraje rovněž kolaborace knihoven a institucí. Nemusí jít nutně pouze o sdílení dobré praxe, ale také využití zdrojů. Nosná je také myšlenka vzájemného a společného rozvoje. (SP5)
- Knihovny by měly přispívat k budování akademické integrity ve smyslu vlastností jako respekt, zodpovědnost, pravdivost, upřímnost apod. (SP7) Stejně tak by měly přispívat k povědomí o digitálním detoxu. (SP8)⁹
- Univerzitní knihovny by v rámci svého informačního vzdělávání měly také učit správnému zacházení s umělou inteligencí, která bude ku prospěchu akvizici informací a zároveň bude upozorňovat na možná zkreslení a nedostatky. Knihovny by také měly zaujímat k umělé inteligenci pevná stanoviska. (SP10, SP11)
- V případě informačního vzdělávání by knihovny neměly mít předsudky v očekávání toho, co již studenti znají. (SP12)
- Naše dosažitelnost informací v moderním světě je neskonale, a často velmi neuvědoměle, jednoduchá, oproti možnostem v zemích rozvíjejících se. (SP13)
- Při tvorbě materiálů by si knihovníci měli klást otázky ne jak, ale proč – studentům se tak ukazuje motivace, proč by se měli něco naučit, namísto strohého instruktážního výkladu. (SP14)

Workshop, kterého jsem se účastnil, byl zaměřen na brainstorming možných dopadů užití umělé inteligence v celém procesu publikační dráhy. Krátký společný brainstorming byl pouze iniciační a následná spolupráce a prezentace výstupů bude probíhat na webinářích.

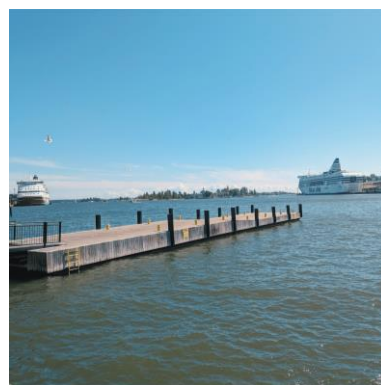
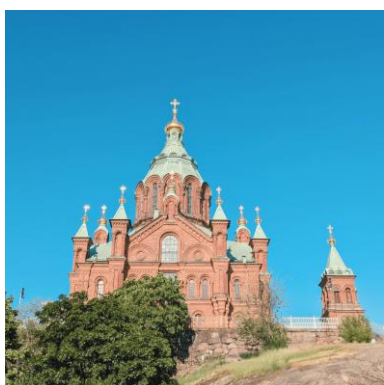
---

⁹ Paradoxní situace nastává v tom, že výuka a obecně informace poskytované knihovnami se více a více odehrávají digitálně.

Miscellaneous

Konference ovšem nebyla jen o rozšiřování si profesních obzorů, ale také o navazování kontaktů. K tomu byly, mimo jiné, určeny dvě události – recepce v reprezentačních prostorech helsinské radnice a společná večeře účastníků s volným programem. Ačkoli skandinávské národy provází aureola odtažitosti, všichni účastníci k sobě při obou akcích, a během konference rovněž, byli velmi přívětiví, vstřícní a komunikativní.

Krátce bych se také rád zmínil o Helsinkách – městu pro život. Velmi příznivě na mě dopadl atmosféra hlavního města, neboť kombinace přírody, historické architektury i uvolněných obyvatel metropole působila jako více než dobrá vizitka pro město samotné.

Závěr

Konference Creating Knowledge byla z mého pohledu velmi úspěšná. Dva dny plné přednášek ve společnosti dobře naladěných knihovníků v krásném městě. Nicméně právě v počtu přednášek a faktu, že vše bylo zasazeno do dvou konferenčních dnů, spatřuji jakousi ambivalenci a úskalí pro účastníka konference, který se musel rozhodovat mezi čtyřmi souvisle běžícími bloky přednášek. Jako lehce negativní bych označil znatelné rozdíly mezi schopnostmi prezentování u jednotlivých vystupujících. Některá témata byla zajímavá v abstraktu, ale v konečném příspěvku se nesečkala s očekáváním. Také jsem ne vždy vnímal souvislost příspěvků s tématem konference.

Jako hlavní benefit vnímám nejen přednášky samotné (ač ve zdánlivé kontradikci s předešlou kritikou), které vedle představování různých přístupů a témat byly především inspirativní v potřebě si vše po konferenci dohledat a zjišťovat si informace nad rámec události, ale také, a to především, možnost potkat kolegy z jiných univerzitních pracovišť a v kuloárech s nimi pohovořit individuálně o strastech i slastech života knihovníka. Tímto způsobem se mi podařilo získat několik přímých kontaktů od kolegů z Dánska, Norska a Nizozemí.

Rozhodně bych pak vyzdvihnul zjištění, které povětšinou vyplynulo z osobních rozhovorů, totiž že tuzemské informační vzdělávání vnímám na velmi podobné úrovni s tím zahraničním, resp. skandinávským. Ať už se jedná o vyžadování podobného standardu a jeho implementace do osnov, zaujatost kolem nových trendů jako jsou AI či dezinformace, či velmi podobnou vizi profilu knihovníka, který odpovídá proměnám a požadavkům nové doby. Knihovníci také často sdíleli podobné problémy, jako je nedostatečná podpora z vedení domovských institucí, nedostatečné personální obsazení, vlastní přičinlivost a zájem studentů či obecný nedostatek financování.

Děkuji Asociaci knihoven vysokých škol a Ústřední knihovně Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity za umožnění účasti a podporu při tomto konferenčním výjezdu.

Seznam navštívených přednášek

KeyNotes:

- **The tide, not the waves: AI education for novice learners** – *Matti Tedre and Henriikka Vartiainen* (KN1)
- **Human Brains in the Digital Information Landscape – Neuroscience of Learning and Attention** – *Minna Huotilainen* (KN2)
- **Shifting the Paradigm – Addressing Manipulative Behaviour Instead of Problematic Content** – *Siim Kumpas* (KN3)

ShortPapers:

- **Service Model for Promoting Information Literacy and Open RDI at Laurea University of Applied Sciences** – *Aino Helariutta, Minna Marjamaa, Maija Merimaa*, Laurea University of Applied Sciences, Finland. (SP1)
- **Designing and Implementing a Learning Trajectory for Information Literacy: a Pilot** – *Merel Middelman*, Wageningen University & Research, Netherlands. (SP2)
- **Problem solvers of tomorrow: Science fiction as a tool for reflection and education in sustainability** – *Tone Charlotte Gadmar, Heidi S. Konestabo, Edina Pozér*, University of Oslo, Norway. (SP3)
- **The Academic Library as an Agent for Academic Literacy Innovation** – *Adam Urban*, National Library of Technology, Czech Republic. (SP4)
- **Together stronger – co-creation supports IL pedagogy in UAS libraries** – *Leena Elenius*, Seinäjoki University of Applied Sciences; *Riitta-Liisa Karjalainen*, Kajaani University of Applied Sciences; *Taina Pirhonen, Minna Kivinen*, Häme University of Applied Sciences; *Arja Kunnela*, Jamk University of Applied Science; *Elina Laineenoja*, Satakunta, University of Applied Sciences; *Eija Suikkanen*, Turku University of Applied Sciences; *Heidi Troberg*, Vaasa University. Finland. (SP5)
- **The role of academic librarians in the changing information landscape** – *Anna-Kaisa Sjölund*, Humak, Finland. (SP6)
- **Filling a Blank: Impatience as a Lever for Libraries in Promoting Academic Integrity** – *Joshua Kragh Amudzidis-Bruhn, Lotte Risbæk Thomsen*, Copenhagen Business School, Denmark. (SP7)
- **Stuck to the screen? Lessons learned from a digital detox experiment** – *Veronika Pelle*, Corvinus University of Budapest, Hungary. (SP8)
- **Think before and after you click** – *Birgitte Munk, Erik Engelbrekt Schwägermann, Anne Berit Bagger*, Copenhagen University Library, Denmark. (SP9)
- **“I Need to Call My Dad” – How to Think about AI in University Libraries** – *Ulrik Mads Hansen*, Copenhagen University Library/Royal Danish Library, Denmark. (SP10)
- **Wrapping our minds around generative AI** – *Karsten Kryger Hansen, Charlotte Wind, Sabine Dreier*, Aalborg University, Denmark. (SP11)
- **Future information professionals and artificial intelligence: expectations of scientific libraries** – *Heidi Enwald, Anna Suorsa, Noora Hirvonen*, University of Oulu, Finland. (SP12)
- **Leaving a lasting legacy: Information preservation role in information literacy programs** – *Lisa Kruesi, Viviane Hessami*, Monash University, Australia. (SP13)
- **Translating the ACRL framework for information literacy into a Swedish context: experiences from Karolinska Institute** – *Lovisa Liljegren*, Karolinska Institutet University library. (SP14)
- **How to navigate the scientific publishing landscape: Journal selection and open access publishing** – *Heidi Konestabo, Edina Pózer*, University of Oslo, Norway. (SP15)

Workshop:

- **Anatomy of information literacy in the age of AI** – *Heli Kautonen, Leena Tonttila*, University of Turku, Finland; *Andrea Gasparini*, University of Oslo, Norway.

Užitečné odkazy

Web konference - [Creating Knowledge 2024 | University of Helsinki](#)

Abstrakt příspěvků – [Creating Knowledge 2024 | Abstract Book](#)

KN1	<ul style="list-style-type: none"> • Enhancing children’s understanding of algorithmic biases in and with text-to-image generative AI – Henriikka Vartiainen, Juho Kahila, Matti Tedre, Sonsoles López-Pernas, Nicolas Pope, 2024 sagepub.com • How Text-to-Image Generative AI Is Transforming Mediated Action IEEE Journals & Magazine IEEE Xplore • Machine learning for middle schoolers: Learning through data-driven design re-searchgate.net
KN3	<ul style="list-style-type: none"> • Home page EUvsDisinfo
SP1	<ul style="list-style-type: none"> • Guide to Project Data Management Laurea LibGuides at Laurea University of Applied Sciences
SP2	<ul style="list-style-type: none"> • For students WUR • edubadges SURF.nl
SP3	<ul style="list-style-type: none"> • Azgaar's Fantasy Map Generator v1.97.14
SP5	<ul style="list-style-type: none"> • Home - Library of Open Educational Resources Aoe.fi • Search service Archives, libraries, museums Finna.fi
SP7	<ul style="list-style-type: none"> • Integrity in Academia – A Guide to Working with Integrity as a CBS Student – Libguides at Copenhagen Business School
SP10	<ul style="list-style-type: none"> • Generative AI Aalborg University
SP15	<ul style="list-style-type: none"> • Identify trusted publishers for your research • Think. Check. Submit thinkcheck-submit.org

Obrazový materiál

(zleva doprava)

Všechny fotografie, pokud není uvedeno jinak, byly pořízeny autorem výjezdní zprávy.

Helsinky I

Evangelická katedrála – nápis na Senátním náměstí – příroda za Helsinkami

Univerzitní knihovna Helsinky

Budova (foto: Tuomas Uusheimo) – relaxační zóna – otevřené prostory knihovny – pohled při vstupu

Knihovna Oodi

Venkovní prostory – makerspace – robotické vozítko – individuální posezení

Národní knihovna Finska

Vstupní prostor – zátíší pro studium – patra s fondy spodní pohled – patra s fondy čelní pohled

Hlavní přednáška

Tři fotografie – vzdálený pohled na hlavní řečníky

Helsinky II

Chrám Zesnutí Bohorodičky – stereotyp finské národy v kostce – pohled z přístaviště